

Iz Preširnovega življenja.

I.

Deček Preširen.

Spisal Toma Zupan.

Kdo je deček, ki hodi po prikupnej stezici iz Vrbe do Studenčice in nadaljuje svoj pot iz Studenčice proti Bégunjskemu gradu starih Lambergov? Kako je to, da ga stopati vidiš prav ob Stolovem podnožji proti Breznici gori in zopet ti krene na nasprotno stran čez živinske pašnike, raztezajoče se od Vrbe doli do Save? Glej, ko je dospel višini na rob in je zazrl pod seboj ponosito gorenjsko reko, pred seboj Babji Zob in ob desnej Blejski grad na sivej skali — obrne se tužen.

Mal deček, in tužen! Tužen, vprašaš, sredi tega nebeško lepega ozemlja? Da! dragi mladi bralec, takoj neposrednje za vsakim najslajšim vžitjem v žalosti srce zakrvavi, prav kot se najrudečejšega jabelka poprime najtrdovratneje črv. Tak nam je delež zemljanom.

In ta deček, ki se mu danes tako godi, tudi ni vsakdanje dete; on globlje umeva naravo, nego z ulic otrok — to je naš bodoči pevec Preširen. Te jesenske dneve se poslavlja od milih domačih krajev. Povsod, kjer je otročje igre s tovariši igral; povsod, kjer je bral pomladnih cvetic, tu povsod hoče še jedenkrat biti.

Saj so te dni oče izrekli besede nepremakljivega sklepa: „Sedaj imam tri fante; vseh treh ne morem imeti doma; Francka k staremu strijcu Jožefu na Kópanj popeljem.“ Najstarejši deček, France, torej mora od doma.

Le še jedna pot mu je ostala za večer pred odhodom; tu se hoče posloviti najzadnje. Predno se namreč oglasi Mariji v pozdrav večerni Vrbènjški zvon, stopi v hram bližnjega sosedu, sv. Marka. Ko bi ga bila, dragi moj, gledala tu pred varuhom te cerkve in srenje, utrnila bi se nama bila z njim vred morda nekatera solza. Zatrjujem pa ti: v resnici težko — slednjemu, kdor je od mladih dnij

gledal na-njo, je težko ločiti se od te priprosto ljube cerkvice v Vrbi — drage ne samo jednemu velikemu možu našega ljudstva. . . .

Uže se vozi nekaj časa gorenjski voz danes v jutro po velikej cesti Breznico, Dosloviče, Smokuč pustivši na levej za seboj. Pod Lazarjevim znamenjem doli prav mej Rodinami na levej in Studenčicami na desnej se še vidi Vrba, a v zadnje ugledaš od tod iz ravnega polja moleč stolp sv. Marka. Tam za stolpom mej drevjem je opaziti le še malo Ribičeve hišne strehe; nič več pa ne najdražjega blaga, ki ga hiša zaklepa: dečkove matere ni več videti s hišnega praga. Zato se deček poslednjič obrne proti domu z mokrim očesom; v duhu pa mu zazveni nekaj ob tem pogledu. Kdor bi bil preroške čudi, zdelo bi se mu bilo kot šum besedij:

„Oj mati, mati! — preč je preč.“

Pretresala se je dečkova duša, ko je zapuščal najmilejše posestvo na svetu: v domačej vasi ljubo mater; če tudi jo zameniti hoteč z možem sivim, modrim možem, starim strijcem Jožefom, drugim mu očetom. Najlepša doba njegovega življenja se je še ne sedem letnemu dečku vendar le nagnila v zaton; ker od tega jutra za stalno ne bo več bival v srečnej, dragej vasi domačej, pri materi v Vrbi.

Vprašaš me mladi čitatelj, ko ti opisujem ločitev dečka Preširna od doma, radovedno: kakšen pa je bil Preširen; kakovega vtisa do ljudij kot otrok?

Naj te, ko odgovarjam temu vprašanju, popeljem čez mejo kranjske dežele v župnijo Šent Ropert za Beljakom, kjer je v letu 1844. skrbno pasel svoje ovčice Jurij Preširen, pesniku brat.

Draga pesnikova mati je tu ležala tedaj na smrtnej postelji in zbrani so bili krog nje trije njeni otroci: župnik Jurij, kateremu je božja dobrota naklonila ta zavidljiv dar, da je v svojej hiši mater videl umirati in jim zatisniti mogel oči, in Uršula ter Alenka, ki sta mnogo let prebili v Jurijevega domu na Koroškem.

Pesnika ni bilo sedaj pričo. Čuteč, kako bo zaželelo mehko njegovo srce zadnjih materinih poročil, zapraša mater jedna sestra: „Kaj pa naj, mati, Froncu v Ljubljani sporočimo o Vas?“ Na to je znamenita slovenska mati, umirajoč na nemškej zemlji, v postelji se sklonila; kot prerokinji jej je postal obraz in s povzdigneno glavo je jela govoriti: „Govorila bom pismo sama. Pišite Froncu, da bom umrla; ozdravila se ne bom več. Kranjskega več videla ne bom. Na mojo pot boste vsi prišli in morebiti on prvi. Tako fleten otrok

je bil France; le sedaj naj tudi prav obrne svojo reč. Tako pišete Froncu. Ti, Jurij, piši!“

Prikupen torej je bil pesnik Preširen kot otrok; prikupen materi, prikupen ljudem. Tako nam ga opisuje na zadnjo uro srce, ki ga je na zemlji najbolje umelo in izmej vseh svojih osmerih otrok, kakor se sploh poroča, ljubilo najbolj.

Zato so pa tudi pesniku beročemu to materino zadnje poročilo „šle doli solze, debele kot grah“. Tako pripoveduje sestra mu Katra, bivajoča ta čas pri strijci Jožefu, stare dni počivajočemu v Ljubljani. In nadaljuje: „Ko sem ga videla takega in vprašala: kaj pišejo mati, ni hotel reči ničesa. Pismo pa je pustil na mizi in, ker je bilo slovensko, sem je prebrala.“ Kdo vé, kakšne sanje prvih deških dnij, kakšni spomini zlatih trenutkov pri materi doma in morda kake britkobe sedanjosti so prehajale mimo pesnikove duše ta čas, ko mu mati umirajoč to spričevanje daje: kako prikupno dete da je bil in ko mu ob enem resen pridigar biti hoče govoreč: „Na mojo pot boste vsi prišli in morebiti on prvi.“ Da, škoda slovenskemu svetu in človeštvu — bil je pesnik res za materjo prvi!

Vrnimo se k vozu, ki se pelje iz Rodinske, sedaj Brezniške župnije, doli dalje proti jugu. Pustimo, da naj udarijo oče po šarci in hajdi! proti Kranju in dalje proti Ljubljani na Kópanj.

Kranj! Kako da od mraza zadrhti vročekrvni deček, ko ogleda črni stolp tega idilično milega mesteca naše dežele? Naravnost préd-se in rajši na desno pogleduj, deček; le ne na levo! Ali ne čuješ, da se ti od leve, tam od tihe kapelice v polji, glasi nekaj podobnega kot zvuk besedij:

„Ena se tebi je želja spolnila:
V zemlji domači da truplo leži?“

Oj! resnobno življenje na svetu! Ubožček, komur je zemskih lastij v dar bila le ta, da so ga v sé vzele domače zemlje moči. Oj revež, pesnik, tako malo za tako veliko srce!

Naj bosta naša dva potnika mimo bele Ljubljane; mimo Šmarije, prikupne vasi. Ko prideta po Kopanjskem hribu gori, glejmo, kako prišleca pred svojim domom pozdravlja čestiti strije župnik.

Do sedaj je ta stari pesnikov strije, Boštjanov gospod iz Vrbe, le slišal o Ribičevem dečku Francetu. Le nekaj dnij je trpelo in jasno je bilo možu, kaj da bi ta deček v šolah premogel.

V jeseni 1807. leta došel na Kópanj je tukaj 3. decembra svoje sedmo leto izpolnil. Le jedno leto je bival menda tu; za veselega dečka veliko premalo. Ni ti namreč brez poezije brezskrbnemu otroku ta Kópanj. Ker zgodi se, časih na leto po dvakrat, sosebno jeseni in pomladi, da krog in krog hriba Kopánja voda nastopi in je kot jezero vsa dolina; le samo hrib s cerkvijo in duhovnim stanovanjem moli kot otok sredi izmej valov. Kako drzno je ob takej priliki živahnemu dečku duh vspéval po teh mokrinah pod seboj; saj se je čutil vzvišenega nad umišljenim morjem. Kako se ob splošnejšem veselji odtekajočih se vodá le naš deček ni veselil začasno vodovje izgubivši izpred očíj.

Tu na Kopánji tisto dobo ni bilo šole; zato brihtnemu dečku nikakor ni bilo usojeno tukaj na dalje bivati. Koliko mu je pri prvem uku na roko šel blagi strijc Jožef ali celo poprej uže vešča mati doma, zvedelo se bode težko.

To pa vé jedina še živeča pesnikova sestra Alenka pripovedovati, da je stari strijc Jožef zaprosil svojega prijatelja Bonaventuro Humelja, tisti čas ribniškega dekana, naj bi pod njegovim oskrbništvom France hodil v Ribnici v šolo. Zato mora deček, komaj da se mu priljubi gospod Jožefova hiša, uže zopet po svetu dalje.

Dekan Humelj odda malega Franceta tamošnjemu, sedaj po imenu neznanemu učitelju v rejo in stanovanje. Ni se rad pesnik Ribnice spominal v poznejšem življenji in ne dolgo pred smrtjo se je o ribniškem učitelji, tem svojem sedanjem krušnem očetu, in o bivanji pri njem, izrazil: „Zá-me bi bilo bolje, da nisem nikdar v Ribnici bil.“

Jedno leto je, če se natančnejega pozvedelo ne bo, ostal deček v ribniškej šoli ter vstopil od tod v 2. normalni razred v Ljubljano. Odkar je odšel z očetom na Kopanj, njega, dokler ni postal ljubljanski učenec, ni bilo več pri materi v Vrbi.

Ko smo ljubo dečkovo osebo pospremili iz Vrbe na Kopanj in v Ribnico od tod, spominajmo se skromnega moža, starega mu strijca Jožefa Preširna, pravega Arona Ribičevej sorodovini. Ne kaže mu pokopanemu sredi starega svetokrištofskega pokopališča v Ljubljani groba nobeden spomenik; mi pa mu bomo v duhu ohranili spomenik, pomneč — da prav Jožef Preširnov dar slovenstvu in človeštvu je naš veliki Fran Preširen.

misli, da je treba kaj za nje previdnost storiti, naj stori. Ali če se bode izkazalo, da naše svarilo ni bilo potrebno, mi ravno tako malo zato odgovornost prevzemamo, kakor bi mogli ali hoteli odgovorni biti, ko bi tega, kar smo slišali, vladi ne naznanili.“

Doktor Burger potem natanko mlademu sosеду še enkrat ponavlja in razvija, kako in zakaj si on kombinuje možni napad Rokovnjačev, napiše pismo, in pol ure kasneje je Poljak na brzem konji jahal po cesti proti Ljubljani.

(Dalje prihodnjič.)

Iz Preširnovega življenja.

II.

Preširen v Ljubljanskih šolah.

Spisal Toma Zupan.

Menda leta 1812., proti vsem Svetim, kadar so se začenjale ta čas šole v Ljubljani, bila je okrog tako čestitega kot veleumnega moža Franca Ksaverija Kristijana, takrat na Rodinah župnika, zbrana ta-le vsakemu Slovincu znamenita družba. „Študent iz Žirovnice“, kakor so mu po rojstnej vasi rekli domačini, Matija Čop, in učenec latinskih šol Jurij Legat, nekoliko starejši od Čopa in s Sela te tiste župnije doma*), sta namreč prišla od svojega domačega župnika konec počitniške dobe se poslovit. Istega dne isto uro, tako je hotel prijazni slučaj, pripeljejo mati tudi ljubo dete, Frana Preširna, na Rodine iz enacega namena. V tem, ko je vnemal sila sposobni mož Kristijan vse tri svoje mlade župnijane k pridnemu izpolnjevanju ne obilih, a prevažnih učenških dolžnostij, obrne se Čop do malega Preširna prašajoč: „Deček! mi li znaš povedati, kaj se pravi ‚prav dobro‘ francoski?“ „Très — bien,“ se vprašanec brez pomisleka odreže. Čop, temu vprašanju odgovora menda sploh ne pričakujoč — ker še le jedno leto je bil Preširen na Ljubljanskej normalki — pohvali dete Preširna rekoč: „Le lepo napreduj, mali, potem utegne še kaj biti iz tebe“.

To je bil, kolikor se zdeti more, prvi sestanek dveh naših velikanov in po radodarnej usodi najbližnjih si rojakov. Kdo nas ne

*) Umrli upokojeni profesor francoskega jezika na dunajskeji univerzi 1879. leta, 85 let star.

bi zavidal očetovskega starčka Kristijana mej temi tremi svojimi mladimi župnijani na Rodinah to uro? Verjetno je, da se do tega trenutka Čop in Preširen osobno celo nista poznala, ali vsaj, da nista občevala: ker v tistej starejši dobi so le malo seznanjali se z manjšimi učenci oni višjih šol in še sošolci — tudi to je bil duh časa — so se pogostoma vikali mej seboj.

Bistra glava, ožje rojaštvo in le mal razloček v letih pa združi pozneje Frana Preširna z Matijo Čopom tako, da je Preširen brez Čopa in Čop brez Preširna le težko prebival, bodi si v šolah v Ljubljani, bodi si na počitnih doma.

Morda si bil, prijazni bralec, leta 1872. mej onimi, ki so se zbrali okrog Preširnovega doma v Vrbi. Menda ti, če si bil, do večera življenja ne bode iz spomina ta srečni dan, ki je ob pesnikovo zibel privabil naroda od Soče in Drave, od Kolpe in Save, in to ne najslabejših sinov in hčerá našega rodu. Saj ga je pa tudi praznovala narava sama: kako jasno je bliščalo solnce takrat nad Stolum in nad Triglavom; kako mil vetrec je božal valove Blejskega jezera, po kojih se je pevajoč vozila množica Preširnovih častilcev, iz bližnje Vrbe popoldan došla. — In nas vse je vodil nežnočutni duh onega izbornih naših mož, ki je moral vleči se vlani v prezgodnji grob nerazumet; kojega spoznanje bode pa brezdvombeno v vstajenje dvignilo se takrat, ko zavlada mej nami splošneje eleganca in srce.

Prav tam, kjer smo slušali to uro slavnostnih govornikov vnetim besedam; prav tu pod cerkvico sv. Marka, kjer je ~~bila~~ slikana od tal do vrha sv. Krištofa podoba, sta se učenca Ljubljanskih latinskih šol Čop in Preširen ob šolskih praznikih shajala najrajši. Prebivala sta tu pod cerkvico, zidano na najvišjeji vaškeji krnici, v travi počivajoč knjige, ki so njijnemu duhu prijale takrat najbolj. Morda stojiš tu na kraju, kjer sta si stvarila ognjevitá mladeniča svoje ideale: zidala si gradove v oblake. — Da! v oblake, ker niti Preširnu, niti Čopu ni dano bilo doseči onega vrhunca sreče, ki ga je vsak njiju zaželel na zemlji; ~~ker~~ ni Čop ni Preširen ni tega mogel storiti za narod in človeštvo, kar bi bila, ko bi bili daljši časi jima dani.

Uklanjajoč se britkeji usodi je nekateri bralec z menoj vred — ob trenutkih odločenih takemu umovanju — uže o tej mogočnosti premišljal: da bi še dandenes mej nami bil lahko starina Čop in še mej nami 80letni starček Preširen svojo labudnico pevajoč. To bi se v nemal sedaj ob teh modrih svojega ljudstva naš mladi narastaj; to bi se

jima klanjalo Slovenstvo; to bi starčka kot dragocen zaklad čuval ves narod; to bi ja ponosno znal dvigniti na krepke svoje rame — a čemu žale misli nadaljevati: ker od nekdanj uže mej nami skoraj največja naša sovražnica, smrt, tako dosledno žanje in tako hudo!

Prva leta v Ljubljani je stanoval Preširen, kolikor sedaj še vé sestra mu Alenka, pri nekeji Lizi na Poljanah.

Kako šoli prijazna je morala biti Ribičeva hiša tistih dnij, sklepaš, mladi bralec, iz tega, da so to dobo trije bratje-učenci: Fran, Josip in Jurij pri tej gospodnji na Poljanah skupaj bivali. In kar opazujemo v Ribičevej hiši, ni osamél vzgled z Gorenjskega teh časov. Ni čudo tedaj, zakaj je prav višje Gorenjsko takrat, pa uže tudi v starejšej dobi poprej porájalo za vse stanove toliko odličnjakov. In ne le ožjej domovini so se svetila njihova imena; v glavnih mestih raznih kronovin, v cesarjevej prestolnici; da! v inozemstvu je od davno sèm z odliko se klicalo marsikako gorenjsko ime. — Ali nam napredovanje kaže, ali žuga nazadovanje, beri, dobrohotni bralec, iz sedanjih naših šolskih poročil. Tebi, mlajši čitatelj, tudi radi tega govorim o tej vsakako znamenitej prikazni iz starejše zgodbe v domovini; da naj ti je ravnilo po poti skozi latinske razrede — dobrom, dostikrat trnjevej tej poti —; a pomni, da prav ta steza mnogega zatajevanja tudi tebe utegne voditi do enacih najuzvišenejših poklicev ali pa vsaj do plodnega delovanja za ljubo domovino. — Skoraj bi ob teh treh študentih ne bila mogla vsemu kaj Ribičeva dasi dosti imovita hiša; a bil je bistremu Gorenjcu, pesnikovemu očetu, vse skozi pod rame seči pripravljen strijc mu Jožef Preširen: „stari naš strijc“, pravi pesnikova sestra Alenka, „ki so bili tako modri in dobri in so tako lepo izpolnjevali dolžnosti svojega stanu.“

V višjih razredih pa Preširen skoraj nič več ni domačih veljal, ker bival je kot odgojitelj v Cekinovem ali Pagliaruzzijevem gradu, sedaj Kozlerjevega posestva.

Kako se je učil Preširen v normalki in kakšen gimnazijalec je bil Preširen?

Nobeden zaznamek iz normalnih razredov tistih let mi ni bil do roke, zato naj za enkrat zadostuje ustno poročilo, da je bil Preširen v vsem vzgleden deček v normalki.

Štirje programi Ljubljanskih latinskih šol (Gymnasii academici Labaci) pa mi navajajo Preširna v prvem (in I. grammaticae classe,

1814), tretjem (in III. grammaticae classe, 1816), petem (in I. humanitatis classe, 1818) in šestem gimnazijskem (in II. humanitatis classe, 1819) razredu; vselej nad ono usodno potezo, ki je 5—7 odličnjakov ločevala od vseh prvorednikov ali nezadostnikov istega razreda. In sicer ni bil le pohvaljenec Preširen; ampak v 1. 3. in 5. razredu drugi in v 6. tretji obdarovanec.

Kam je Ljubljanski učenec Preširen na šolske počitnice zahajal?

Kaj ne, mladenič, ko pride tisti dan, da imaš pričalo v rokah; ko veš, da bodeš dva cela meseca smel biti pri dragih roditeljih doma; ko veš, da se boš sedaj po lastnej izbiri s tisto vednostjo ukvarjal, ki se prilega tvojemu duhu najbolj ter to dopolnjeval, kar ni zmogla mej letom vsa pridnost v šoli — kako poseben ti je ta čut! In če ti pridenem, da niti ena doba poznejšega tvojega življenja se ne bo mogla primerjati temu brezskrbnemu času, ki ti ga šola ponuja, ne toži me, da ti jemljem kolikor toliko poezije življenja. Ne! tega bi ne hotel — želel bi le biti ti resnicoljuben kazalec v tvoje prihodnje čase, a želeč ti srečo tvojih najlepših sedanjih: uživaj jih vselej neobtežano vestjo in privoli, naj se s teboj tudi jaz radujem tvoje mladosti edinih dni.

Učenec Preširen je ob zlatej dobi šolskih počitnic prihitel k materi v Vrbo domov. Redno je prihajal dvakrat: o velikej noči in ob velikih praznikih iz Ljubljane. Vzbujena velikonočna narava in pa te jasne še snežene planine nad Vrbo: kaka čarobnost za mlado srce! Ob velikih počitnah pa je povrstoma dozorevalo ~~sadje~~ sadje ta prosta meseca september in oktober v očetovem vrtu, prav tik doli pod cerkvico sv. Marka in bilo mladeniču vselej v veliko veselje.

O velikej noči redoma ni hodil drugam; a ko je pa daljšo počitniško dobo odbival Preširen določeni si čas v Vrbi doma, rekel je vselej: „Sedaj moram pa še strijce obiskati“. Bili so to trije duhovni gospodje: Očetov strijc, torej pesniku stari strijc Josip Preširen, ta čas župnik na Kopanji; očetova brata ter pesniku prava strijca Franc Ksaverij Preširen, sedaj župnik na Savi in Jakob Preširen, župnik v Borovnici.

Vsako leto priti k vsem trem in vsaj nekoliko bivati pri vseh, da ni bilo zamere, to je že terjalo nekake skrbne razvrstitve počitniških končnih dni. Pa še četrtega moža iz sorodja nam je omenjati: Antona Muhovca, župnika na Štajarskem blizu Celja v Polzéli. Enkrat vsaj, kar je bil Ljubljanski učenec, menda po dokončanem 7. razredu,

kot logik, se je naš pesnik tudi k temu možu na Štajarsko v počitne podal.

Zato srečujemo zadnje dni meseca septembra in v oktobru čilega dijaka Preširna na potih, ki vodijo na Kopanj, do Borovnice, na Savo in najmenj enkrat ga vidimo tudi čez mejo mej Štajarsko in Kranjsko stopati. Na Štajarsko potujoč je Preširen menda slučajno sešel se s sedanjim 85letnim Kameniškim beneficijatom, Andrejem Valantom: ker pesnik kakor on, oba sta namenjena bila obiskati skupnega sorodnika, župnika v Polzéli.

Mladenič! ki hodiš ob počitnah čestokrat ta pota: po rojstnem pesnikovem kraju; okrog Borovnice; okrog Kopanja in na Savo ter kreneš morda proti Štajarskej meji — navajajoč to ozemlje sem si menil, da ti bodo odslej toliko častitejša vsa ta tla: saj je stopala po njih mladeniča Preširna noga!

Da se pozabljenja otmó in ker po slučajni sošolstva vsakako spomina vredna postaja njihova osobnost, naj ti tu te Preširnovi součence naznanjam, ki so njemu samemu kot mladostni prijatelji bili dražji, in one, ki so po sreči življenja prišli v človeške družbi do znamenitejše veljave.

Ljubljanske gimnazije programa iz leta 1819. se držeč sem od tadanjih 51tih Preširnovih součencev 6. razreda naslednjim odličnejšim vsaj nekatere črtice pripisati bil v stanu.

Izmej vseh teh součencev najljubši je bil Preširnu Simon Volk, rojen na Brdih, Radovljiške župnije, in umrl kot Radovljiški dekan. Menda ja je v posebno prijateljstvo zedinilo bližnje rojaštvo in brezdvombeno je vplivala na Preširna ona Volkova individualnost, ki bi jo — naj si smem tu izposoditi svetih besedij — najlože znamoval z izrazom „Verus Israelita“. Saj je tega svojega prijatelja s šolskih klopij sestri Alenki pesnik sam v poznejšem življenji opisoval govoreč: „Tako nedolžen je bil ta Simon Volk kot učenec!“ — Zvest prijatelj v latinskih šolah in posebno še pozneje kot uradnik je bil Preširnu bivajočemu v Ljubljani, Ludovik pl. Azula, rodом Ljubljančan. Ljubljanskej deželnej sodnji svetnik je Azula postal in pozneje deželne nadsodnije svetovalec v Gradci umrl. Baron Mihael Zoisova hiša št. 18. v Križevniških ulicah je bila kedaj Azulova posest.

Ostali Preširnovi sošolci iz 6. razreda so naslednji: Oton grof Barbo-Wachsenstein iz Rakovnika. V kakšnej zvezi da je bil ta grof Oton z bivšim poslancem, grofom Josipom, nisem do dobrega zvedel. —

Josip Begelj, rojen iz Crkljan; zamrl kot lokalist v Stranjah pri Kameniku. — Josip Burger, iz Krašnje doma, zlasti v Metelčici dober pisatelj; leta 1870. umrl kot dekan v Šmartnem pri Litiji. — Ignacij Grum, Idrijčan; menda kot župnik v Adlešičah zamrl. — Filip Jakš, iz Ljubljane; umrl kot duhovnik v Ljubljani. — Štefan Kobal, iz Idrije rojen; kot lokalist v Zavrčici zamrl. Bil je prijeten to mož, jako veselostnega srca. — Jurij Kosmač iz Loža, bivši skriptor v Ljubljanskej licejalnej knjižnici; znan „Čebeličar“, ki je leta 1872. umrl. — Ivan Petrič iz Ljubljane. Bil je tajnik ljubljanske deželne sodnije in je umrl z naslovom deželne sodnije svetovalca tudi v Ljubljani. Bivša znamenita predstojnica ljubljanskemu uršulinskemu samostanu, mati Alojzija Petričeva, bila mu je sestra. — Josip Piller, Ljubljančan. Postal je svetnik deželne sodnije v Ljubljani, kjer še živi. — Matija Poljec iz Gorijan; umrl kot duhovnik. — Ivan Potočnik iz Selec; umrl takoj, ko je mašnik postal. — Fran Prusnik iz Ljubljane; umrl kot kanonik v Novem mestu. — Ivan Rant iz Ovsiš; umrl kot Velesovski župnik. Bil je ljub mož, ki je prav do svojih zadnjih dni v družbi učencev in omikancev sploh posebno rad zahajal po gorenjskih gorah. — Prim. Slivnik iz Gorijan; zamrl administrator na Sveti Gori pri Vačah. — Lovro Stupica iz Moravč, župnik v Godoviči; umrl v Dobu v pokoji. — Matej Svetličič, Idrijčan; umrl kanonik v Novem mestu. — Pavel Šafar, iz Kamenika; umrl kot župnik v Dolu. — Anton pl. Scheichenstuel, Ljubljančan. Ta součenec je bil menda v vseh razredih pred Preširna lociran. Služboval je kot deželne nadsodnije svetnik in na zadnje bojè tudi kot deželnej nadsodnji predsednik v Tirolih. Bil je to jako darovit in v vsem življenji izvrsten mož: prikupen v občevanji, vedno vesel in poleg tega vrl katolik. Žena enacega mu duha, rodom Tirolka, je bila v Innsbrucku ustanovila sirotišno. — Andrej Tavzes iz Idrije; kot mašnik umrl. — Martin Urankar iz Krašnje; umrl kot župnik v Štangi. — Ivan Zavrl, iz Bitinja pri Kranji; umrl kot upokojeni benefcijat v Višnji Gori. — Ivan Žemva, iz Gorijan, lokalist v Dupljah na Gorenjskem; zamrl pa kot upokojenec v Kovorji. Slovel je po vsem Gorenjskem za večjega homeopata.

(Konec II. oddelka prihodnjic.)

Iz Preširnovega življenja.

Spisal Toma Zupan.

(Konec.)

Prijazno vrsto Preširnovih sošolcev tega razreda, kojih večina si je izbrala duhovenski poklic, naj pa z dvema končam, ki jima še sveti mila luč življenja; oba sta čestita po značaji in po odličnej stopnji, usojenej jima v družbi človeškej. To sta sedaj 81letni Vipavski kanonik-dekan Jurij Grabrijan in pa 78letni Novomeški prošt Simon vitez Vilfan. Da sem si po njihovih postrežnih duhovnih pomočnikih tudi teh častnih starčkov poročila o součenci Preširnu izprosil, umevno je ob sebi.

In kaj sta mi naročila pisati? Kanonik Grabrijan, ki je iz 6. Novomeške šole v Ljubljansko filozofijo prestopil, torej le v 7. (logiki) in 8. (fiziki) bil Preširnu sošolec, pravi: „Preširen je bil zelo nadarjen mladenič, najtalentiranejši mej vsemi součenci. Bil je lepe nravnosti; do svojih součencev priljuden, prijazen in postrežljiv — zato smo ga tudi vsi spoštovali in ljubili. Midva sva bila še posebe prijatelja, ker sva oba rada pesmice kovala. Časih je Preširen kako mojo slovensko v nemško prestavil“. Prošt Vilfan pa poroča: „Preširen je bil posebno talentiran, silno talentiran, mej vsemi sošolci najbolj. Vsi smo ga ljubili. Prijazen je bil do vseh; zlasti prijatelja pa sta si bila s pokojnim Simonom Volkom. Tudi midva sva si od mladosti do njegove smrti bila dobra. V prvih dveh latinskih šolah sva skupaj instruktorja imela. Začetkoma je bil to neki Miklavčič, umrl kot dijak; potem Simon Pirec, Indijanskemu misijonarju Frančišku brat. Še pozneje kot odvetnik me je župnika v Kranjskej Gori obiskal. Mladeniča Preširna vedenje je bilo pošteno. Ljubil pa je kratkočasne dijaške družbe, bil poln humora, zelo dovtipen in šaljev. Svojimi vednostimi se nikdar ni ponašal; nikdar menj talentiranih součencev ni preziral: Preširen je bil ponižen, v resnici ponižen. Z eno besedo: Preširen je imel veliko lepih, žlanih lastnostij; le škoda, da je pre zgodaj umrl.“

Milo mi je ob teh našega učenca Preširna tako slavečih besedah, prihajajočih iz teh čestitih ust. Zato naj končam poudarjaje ono Preširnovih vzglednih lastnostij, ki je vsakej pravej velikosti najzanesljivejša podslomba. Součenec, velečastni starček Vilfan, nam priča:

Duhoviti mladenič Preširen je bil „ponižen, v resnici ponižen!“

—

jedno in isto pot. Tudi se vidi, da vselej, kadar je škof poslal Vladuhu novih močij, bil je jeden iz med teh dveh zraven, Majoran ali pa Reginbald. Pomniti je tudi, da ta Majoran ni jednakoimenski strijčnik Lupov, ki je bil pod Hotimerom na Koroškem, ker Lupov strijčnik bil je že pod Hotimerom duhovnik, ta Majoran pa je bil za vojvode Vladuha, ko je prvič šel na Slovensko, še dijakon.

Do svoje smrti 784. trdil se je škof Virgilij za dušno blagost slovenskega naroda, za razširjanje in utrjenje krščanstva in tako si je pač zaslužil naslov slovenskega apostola (Ann. Juvav. maj. a. 784; Ann. Salisb. a. 784, M. G. S. I.). Nova vera dobivala je zmerom več tal, število poganskih Slovencev se je zmanjševalo in njih poskusi, zatreti krščanstvo, imeli so čedalje menj uspeha. Doklej je Vladuh vladal, ne vé se in tudi ne, kdo mu je bil vojvoda za njim.

(Dalje prihodnjič.)

Iz Preširnovega življenja.

Spisal Tomo Zupan.

III. *)

Preširen, student na Dunaji.

Presensko nebo, prevlečeno s sivimi oblaki, se danes razteza nad Vrbo. Ribičeva tiha hiša ti je nemirnejša od sicer: vsaj mati se za trenutek prikažejo večkrat gori nad stopnicami na pragu in odhité zopet v vežo nazaj. Prav jim je, da bo voz kmalu pripravljen, ker se mudi in zopet bi jim ljubše bilo, da treba ni voza: ker „Fronc“ — tako so mu odrastli domači večjidel rekali od sedaj — se poslavlja od gorenjskega doma in je namenjen na Dunaj učiti se pravic.

Tudi jokajo se mati to jutro. Zato pristopi mala Preširnova sestra Alenka, stara sedaj 10 let, mater tolažeč: „Kaj pa jokate, mati! saj ni umrl France!“ Nedolžna sestra, se vé, je pač mnogo smehú in jokú skusila in videla pri otročjih veselih in žaloigrah po vrbenjskih livadah; odrastlih jokati pa je opazila le takrat, ko so

*) Gl. „Ljubljanski Zvon“ 1881, st. 13, 271, 335.

dvignili štirje resni možje utrujenega Vrbnjana ali Vrbnjanko ter ja ponesli tja čez nepozabljivo lepo polje v posteljo na Rodinah ali od l. 1821. na Breznici za vselej postlano. — Franc pa tako zdrav ta trenutek pred Alenčico stoji in jej o vrnitvi z Dunaja obljublja krasnih igrač in darov, kakor jih ne premore Gorenjska. — Čemu torej jokate, Ribičeva mati, oglasili bi se vsi mi ter karali to mater, tako trde gorenjske narave, danes pa tolikanj preobčutnega srca, da joka na glas.

A razumna mati sredi izmed našega ljudstva vé dobro, da — kje so bile še železnice takrat! — ona dobro vé, da ni le dalnja in težavna ta pot na Dunaj. Še bolj jo namreč skrbi ta resnica, da tujina ni brez nevarščin mlademu človeku. In še ta bridka zavest jej dušo mori: da za sinu prostega seljaka, ki bo daleč od doma prepuščen samemu sebi, pač ne bo zgolj veselih ur tam v velikem svetovnem mestu . . .

Došedšega na Dunaj je vzprejela Preširna prijateljska družba kranjskih rojakov; bili so to: poznejša doktorja Crobath in Jakob Traven,*) kedaj advokat v Mariboru, sedaj v miru živeč pri svojem sinu, tudi advokatu v Celovci, in pa Matija Golmajer, 27. septembra 1878. umrši upokojeni finančni komisar v Trstu.

O Preširnu, dunajskem dijaku, ta čestita priča tistih dnij, Matija Golmajer, do svojega brata pismeno tako-le pripoveduje:

„Le nektera leta za seboj se učečega Franca Preširna sem, če tudi najožji mu rojak — Matija Golmajer je v Žirovnici, brezniške župnije, doma — v Ljubljani le malo poznal. A na Dunaji smo od l. 1823**), ko je Preširen došel tjà, on, Crobath, Traven in jaz v družbo se shajali skoraj redno vsak dan. Malo da ne slednji šolski praznik smo hodili ti imenovani peš po dunajski prijazni okolici okrog, ali v Dornbach, Schönbrunn, Laxenburg, v Klosterneuburg, na Kahlenberg, v Grinzing, v Florisdorf, ali še do drugih krajev dunajskega prijetnega obližja. Opoludne smo skoraj da brezizjemno obedovali skup ter si na to privoščili uro prostega časa razvedrujoč se pri kaki igri. Zvečer potem smo se zbirali zopet skoraj slednjega dne pri kupici piva v dunajski gostilni „zur Pfeife.“ — Velicega vpliva do Preširna je bil že ta čas na Dunaji od njega le malo starejši

*) Za blagovoljno pojasnilo o Travnu naj bode izrečena milostivi gospé Luizi Pesjakovi, Travnovi sorodnici, tu prisrčna zahvala.

**) Prav za prav jeseni 1822, „Zvon“ 1879, str. 35.

Crobath. Če priprostejši Preširen n. pr. v obleki pravega ni znal pogoditi, učil ga je Crobath, kako naj se oblači, da bo pristojneje; ali drugo. Za vsak tak blagohoten opomin pa je — kakor je navada dobrodušnim ljudem — bil že takrat Preširen Crobathu iz srca hvaležen. Preširen je poleg tega, da ga je po moči podpiral stari strije Josip Preširen s pravima mu strijcema Francem in Jakobom Preširnom vendar le moral na Dunaji preživljati se prav kakor jaz: poučevajoč namreč šolsko mladino. Samega ob sebi suhejšega pravoslovja se je Preširen — tako méni starina Matija Golmajer — le toliko poprijel, da je brez spotikljaja izhajal; z ognjenim navdušenjem pa je prebiral kot dunajski dijak pesnike raznih jezikov. — Jaz sem bil prvi, ki sem se že 1825ega leta iz te ljube dunajske družbe moral ločiti prevzemši službo sodnijskega pristava pri knezu Auerspergu v Kočevji. Preširna sem videl leto pozneje, 1826, ko sem se iz Kočevja v Kamnik vozil. To leto je Preširen namreč bival pri svojem starem strijci, Josipu Preširnu, takrat župniku na Ježici, ter se je tam za rigoroze pripravljaj. Na Ježico došedšega me je poljubil Preširen kot pravi prijatelj; a nisem se mogel, če tudi povabljen, za dalje ustaviti tu pri njem in pri njegovem starem strijci, ker se mi je mudilo dalje. Bil sem pozneje le še jedenkrat, leta 1833., s Preširnom skup v Ljubljani, kjer so me prišedšega on, Crobath in drugi prijatelji v veseli družbi zelo gostovali. Pozneje Preširna osebno nisem več videl. — Svojih literarnih proizvodov mi pa Preširen na Dunaji ni nikdar pokazal; a bil je kot dunajski student v poeziji tudi le še začetnik.“

Toliko in tako dunajski Preširnov tovariš, Matija Golmajer, v svojem 20. junija 1874. leta do brata Urbana, sedaj kubedskega dekana, nemški pisanem poročilu. *)

Pristavljam naj iz pripovedavanja pesnikove sestre Alenke M. Golmajerjevemu poročilu le to, da se stud. jur. Preširnu — če se izvzame prvo leto, ko mu je nekoliko teže bilo — po njenem mnenji na Dunaji ni slabo godilo.

Jedno leto ali vsega vkup menda je dve Preširen bival na Dunaji v Klinkowströmovem **) zavodu in v Terezijanišči ter bil tu učitelj Antonu grofu Auerspergu, onemu slavnemu Kranjcu, kojemu je izmed nemških pisateljev, rojenih v naši deželi, jedinemu do sedaj

*) Pismo Golmajerjevo je zdaj prof. Ivana Zupana lastnina.

**) „Zvon“, 1879, st. 35 in 36.

usojeno bilo uvrstiti se med klasike nemškega jezika in ki je kot tak — hvalo mu vedimo za to! — razširil slóves slovenskih narodnih pesnij do skrajnih méj, kjer se čuje nemška govorica. Pomirljiva Preširnova narava je Anastaziju Grünu vcepila spoštovanje do genija tega prvega našega pevca; zato oslavlja tudi spravaljubnega slovenskega orjaka ta nemški veliki mož govoreč:

„Hie Slave!“ — „hie Germane!“ scholl es grimmig
Und Zornesworte brausten tausendstimmig ...
Er war mein Lehrer einst! ...
Auf dieses Todten Herz, — das nie gewittert,
Geleuchtet nur, — leg' ich die Hände gerne ...
Wenn Hass zum Streit hinaus das Volk getrieben,
Vergräbt's, wie Gold, ins Dichterherz sein Lieben.

Ker se je Preširnu služba pri mladini v Terezijanišči zdela jako težavna, odpové se jej in ponudbo vzprejme korepitirati z nekim moravskim grofičem, s kojim bi bila menda skupaj izdelala zadnje juridične izpite. Kdo je bil ta grofič iz Morave, ki je Preširen bojda šel z njim po dokončanih strogih izpiti na opočitnice v Moravsko, pojasnilo se brezdvoybeno nikoli več ne bo! Le o prav lepi obleki, ki jo je o tem povodu Preširnu narediti dal grof oča in ob uri, o tej priliki mu podarjeni, ki jo je vse življenje pozneje nosil Preširen in ki se je v Kranji po pesnikovi smrti za 10 forintov na dražbi prodala: le o tem in le toliko, a to isto strogo, in v jednomér trdeč vé sedaj pripovedovati Preširnova sestra Alenka. — Dragim o tem Preširnovem potovanji do teh sestrinih pripovedovanj celo ni bilo znano.*) Sestra Alenka pristavlja tudi še to mnenje, da je bil Preširen pri moravskem grofiči na Dunaji tudi v stanovanji in to povedati vé, da se je čutil v tukajšnjem svojem poslu zadovoljnega prav zelo: veliko bolj, nego v Terezijanišči.

Znanéje pa je Preširnovo potovanje v tej dobi s pesnikom Franom Ladislavom Čelakovskim na Česko. A kakor vemo, skušajo pa zadnji čas tudi to Preširnovo pot s Čelakovskim v Čehe omajati nekateri trdeč, da Preširen in Čelakovski osobno niti nista občevala.

O s cela neznani črtici iz Preširnovega dunajskega življenja mi vé še sestra Alenka pripovedovati, in to je Preširnov nameravani vstop v ljubljansko bogoslovje; zato naj mi je tudi o tem tukaj poročati.

V drugem letu Preširnovih pravoslovnih studij, 1824. l. menda je bilo, da je Preširnov stari strije Josip s pesnikom porazumljen

*) Prvič sem pisal o tem v „Slov. Nar.“ l. 1878, v 119. številki.

škofa Wolfa zaprosil, naj Preširna vzame v bogoslovnico v Ljubljani. Škof ga radovoljno vzprejme z dostavkom: „Vračunilo se mu bo v bogoslovji jedno vseučiliško leto; jedno bode pa izgubil.“ Ljubljeni materi je s tem pesnikovem odločilom zasijal bitja najlepši dan. Gorenjska gora in plan se jej je zazdela drugačna in milejša, ker izpolnjena jej bo sedaj jedina še ostala želja v življenji.

In kdo vas bi ne umel te matere izmed našega ljudstva? Čegavo srce bi se z materinim širiti ne hotelo, ko bodo zvonovi na Breznici zazvonili tako slovesno čez rajsko planoto in k novi maši vabili v krasno, ravnokar v novo pozidano cerkev. Vso svatovščino, kakor se pomika iz sredi poljá ležeče Vrbe tjà do nasprotne si Breznice, naslonjene na Stolovo podnožje; vso to novomašno svatovščino mati v duhu že gleda pred seboj.

In kdo vas bi se čudil sinu, da se misli odločiti za stan, ki je najspoštovanejši v naši deželi; za idealno lepi stan, ki sam ob sebi duhovnika veljavnega dela ter mu vplivno zaupanje vzbuja med ljudstvom; za stan, v kojem se med Slovenci brez dvojbeno največ storiti more za ljudsko omiko ter ljudsko osrečenje; za stan, ki onemu, koji ga zvesto izpolnuje, podeli zmožnost med našim ljudstvom izposlovati skoraj vse — da le ne preseza umrjočega močij. Vsakdo bo prav dajal sinu, da hoče postati duhoven, ki bo kot drugih nikdo z jedno roko mogel ljudstvu pokazovati na zemljino skorjo pod seboj; z drugo pa je bo vodil k zvezdnatemu nebu nad seboj. — Kako srečen je torej zadnji slovenski kaplan, če se le zlagati hoče s čestitim svojim poklicem!

A mladeniču Preširnu je bila ta odločba mašnikom postati le mimogredoča. Preširen ni čutil temu poklicu v sebi vztrajne moči; zato se je zopet premislil in ukrenil nasprotno. Prav v pismu do roditeljev slika ta svoj premenjeni sklep govoreč: „Ko bi bil od konca to vedel, kar sedaj vem; to skusil, kar sem sedaj skusil: tako bi jaz gotovo nikoli ne bil videl Dunaja; ali sedaj je prepozno!“

Želimo mu torej pesniškemu mladeniču, ko se zopet vrača v svet, naj bode srečen med svetom. — A škoda! srečen pač pesnik ni bil. Morda bi bil srečen, da je ostal pri popisanem svojem sklepu? Kdo vas si bo to misel zanikati upal? — A morebiti bi pa nam, praviš dragi čitatelj, Preširen duhovnik pesnikoval ne bil? — Kaj še! Brez dvojbe bil bi pel iz družih strún; a pesnik bi bil ostal, pesnik po milosti Božji prepeva v vsakem stanu in povsod. Le ozrite

se, mladeniči, tja do Sočinih bregov: kako gorkega čuta in ves svet v sé vklepajočega srca se smeje in joka tam v nezaslišanih glasih te naše dni uprav duhovnik: Simon Gregorčič, dika slovenskemu svečeništvu!

Tri dečke brate je s pesnikom Preširnom odredila Ribičeva hiša v Vrbi; a njih nobeden ni hotel umeti úka, ki ga je pesnik vdihnil besedam vrbenjskega milega soneta govoreč:

De b' uka žéja me iz tvoj'ga sveta

Speljala ne bilà, goljfiva kača!

Prav narobe je pri Ribičevih bilo. Vse te tri dečke je bistra glava ter up blažje prihodnosti odvêdel z doma in vse tri v šole. Ostale so torej za dom le sestre in izmed to dobo doma bivajočih je bila Mina starejša. Zato so začeli oča naveličavši se gospodarjenja misliti tega, kako bi kateri hčérá — Preširnovih sestrá — hišo oddali. Preširnu se ta očeva misel vsaj za sedaj ni zdela najsrečnejša; zato je o tem čujoč pismo pisal z Dunaja — polno spoštovanja sicer, a vender le v nasprotnem zmislu in je svoj nazor utrjeval z blago ga značujočim stavkom očeta svarêč; „Prezgodaj je hišo oddajati, oča! Pomislite, oča, sestre se sedaj ljubijo presrčno; a pòtem se ne bodo, če bote Vi jedni vse dali!“

To modro previdnost Preširna dijaka še danes hvali sestra Alenka in pristavlja: „Tudi nam sestram Franc ni z lepa kaj dejal; a očetu ali materi bi drugikrat kot to pot nikdar nikoli nobene pre-rekel ne bil.“ — Dobrovoljni bralec! Zapisal sem to črtico o Preširnu, mladem studentu, da ti je pesnik pred očmi kot mirovni angel svoje rodbine in pa pravi „pius Aeneas“ do svojih si najbližjih ljudij.

Sploh pa pisal Preširen z Dunaja na dom ni veliko. Če je pisal, kar je v petih letih menda le trikrat bilo, dobila je poročilo pesniku najljubša ker najduhovitejša in najpismoukejša njegovih sestrá, Jerica, v roke, ki mu je tudi odgovarjala v materinem in v očetovem imenu. Iz njenega pisanja, rekel je časih mladi Preširen, izvem najbolje voljo staršev in pa strijcev. Jednemu izmed teh tréh z Dunaja do staršev poslanih pisem, od 24. velikega travna (kakor piše Preširen) 1824. leta je lastnik sedaj pisatelj teh vrstic. Izpisal je prav iz njega zgoraj zaznamenovani citat.

Jedenkrat vseh pet let dunajskega bivanja, o kojih sestra vé pripovedovati — bilo je po tretjem vseučilškem letu — pa je pre-sedati začelo Preširnu to sicer lepo, a vender tujejezično dunajsko

mesto in obližje. Rad bi bil zopet videl krasno Gorenjsko, obiskati je želel srenji sv. Marka 'sosednje blejsko jezero; rad bi bil za nekaj časa dihal čisti zrak pod Stolom in Triglavom; najrajši pa bi bil ugledal zopet jedenkrat mile si matere obraz ter iz jasnih jej očij bral na dnu njenega srcá. Prepričal bi bil osobno rad to zvesto dušo, kako se ni izgubil sredi nevarnega oddaljenega mesta; sanjal bi bil rad z njo o svojem prihodnjem življenji ter z njo vred zidal svitlé gradé si v oblake. — Da, v oblake! — Koliko, dragi čitatelj, pa naj ima poezije tvoje pomladnje življenje, če si nisi stavil s Preširnom tudi ti tacih zračnih gradov? — Ali nista z ljubo materjo — in to tudi v najbornejši koči naše dežele — ali nista tudi vidva oba vkup že časih nanašala kamenov k temu drznemu oblačnemu zidanju? Prav sta imela, da sta jih; le nosíta jih skup in jih nosíta in kadar jih mislita v novo, pokličita še mene: tudi jaz vama z najboljšim voščilom rad cel ogel priložim.

Zato stopi nekega dné s pisanimi trakovi — kot si jih je to dobo mnogo prišivalo po obleki ženstvo na Gorenjskem — s trakovi obložen stopi pravoslovec Franc v Ribičevo domačo hišo. — Najbolj se je bil ob tem Alenčici prikupil: spoznala je namreč po donesenih trakovih moža besedo v bratu. — Čez mero pa je vzkipelo ob Francem prihodu ljubeči materi srce; zato ja pustímo mi, naj se veselita sedaj in naj si tožita sama.

Poslovímo se od Preširna, ki smo ga v teh črticah gledali mladeniča jurista. Želimo mu srečnega konca njegovih studij, koje dokončavši se povrne v drugo ter takrat za vselej v domovino. V umu si ohranímo besede, koje nam govori o njem tudi pesnik, oni veleizobraženi mož, ki je na tujem ulil „Zvon“ in ulitemu sam najkrepkejši potegoval za trdno spleteno vrv; on naj ga mesto pisatelja teh vrstic sodi, ko pravi:

„Blazjega ni srcá slovenska nam zemlja rodila.“

